

Inleiding

MAKE

AMERICA

GREAT AGAIN

Paid for by Donald J. Trump for President, Inc.

De democratie staat in de meeste delen van de wereld op het spel. De tweejaarlijkse democratie-index van *The Economist*¹ geeft aan dat in 2024 slechts 6,6 % van de wereldbevolking in volledige democratieën leefde (25 landen), 38,4 % in onvolmaakte democratieën (46), 15,7 % in hybride regimes (36) en 39,2 % in autoritaire regimes (60). Andere democratie-indexen² wijzen op dezelfde trends. Het nieuwste rapport over democratie 2026 van het Zweedse V-Dem Instituut³ schetst een alarmerend beeld van de wereldwijde democratische achteruitgang. Wereldwijd is de democratie terugggevallen naar het laagste niveau sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw — een historisch dieptepunt. Nooit eerder waren er tegelijkertijd zoveel landen die autocratiseerden (44). Slechts 18 landen ter wereld zijn momenteel aan het democratiseren, een historisch minimum, terwijl 41 procent van de wereldbevolking — ongeveer 3,4 miljard mensen — leeft in landen waar de democratie actief achteruitgaat. De vrijheid van meningsuiting is daarbij het hardst getroffen: van 52 landen met vooruitgang in 2000 tot 44 met gevoelige achteruitgang in 2025. Ook de vrijheid van vereniging, faire en vrije verkiezingen en tegensprekelijk beleid zijn de laatste 25 jaar achteruitgegaan. Opvallend is dat de Verenigde Staten voor het eerst in meer

1 Wikipedia. (z.d.). The Economist Democracy Index. Geraadpleegd op 25 februari 2026, van https://en.wikipedia.org/wiki/The_Economist_Democracy_Index

2 Wikipedia. (z.d.). Democracy indices. Geraadpleegd op 25 februari 2026, van https://en.wikipedia.org/wiki/Democracy_indices

3 V-Dem institute (2026). Democracy Report. Geraadpleegd op 17 maart 2026, van https://www.v-dem.net/documents/75/V-Dem_Institute_Democracy_Report_2026_lowres.pdf

dan een halve eeuw niet langer als liberale democratie worden geclassificeerd: de democratische achteruitgang verloopt er sneller dan in Hongarije of Turkije ooit het geval was.

Deze gegevens hebben betrekking op zowel de formele structuren van democratische systemen als op de concrete uitoefening van burgerrechten en vrijheden, die momenteel in een recordaantal landen onder zware druk staan. Bovendien is er ook een achteruitgang van de algemene kwaliteit van de democratische politiek, het politieke debat en, bovenal, een afname van de betrokkenheid van de burgers. Veertig jaar neoliberale hegemonie onder het motto TINA (*There Is No Alternative*, 'er is geen alternatief'), in een gecommmercialiseerd medialandschap dat wordt gekenmerkt door nieuwe sociale media, in een steeds meer geatomiseerde samenleving met egocentrische individuen als burgers, met de opkomst van populisme, hebben de politieke strijd voor maatschappelijke alternatieven gedelegitimeerd. De meeste mensen leven nu met een eigen project en zijn niet betrokken bij een sociale beweging. De groei van digitale netwerken, populisme, infotainment en nepnieuws verstoren de publieke opinie. De achteruitgang van de kwaliteit van het politieke debat – en daardoor ook van de democratie zelf – zou een van de belangrijkste factoren kunnen zijn die rechtsradicalisme en autoritaire tendensen in de hand werken.

Het neoliberalisme steunde historisch gezien op een hegemone drie-eenheid van markteconomie, individuele vrijheid en democratie, die als onderling afhankelijk en voorwaarden voor elkaar werden voorgesteld. In de huidige context, waarin de markt meer steun van de staat en bezuinigingsmaatregelen vereist, versterkt het economisch beleid eerder de conservatieve en autoritaire dynamiek. De markteconomie garandeert niet langer noodzakelijkerwijs de beginselen van vrijheid en democratie. Conservatisme lijkt nu de overhand te hebben op liberalisme. Op nationaal niveau blijven er tal van uitdagingen bestaan, zoals blijkt uit het jaarverslag van de Europese Unie over de rechtsstaat⁴. Helaas is er ook een zorgwekkende achteruitgang op het gebied van de mensenrechten waarneembaar⁵.

De democratie en de rechtsstaat staan ook in veel Europese landen onder druk, evenals binnen het Europees Parlement zelf, na de verkiezingen van 6 tot 9 juni 2024. Hoewel gevreesd werd voor een grote doorbraak van extreemrechts – met de mogelijkheid dat deze stroming een kwart van de 720 zetels zou behalen – bleek deze vrees enigszins overdreven. De verschuiving van het politieke centrum naar rechts heeft ervoor gezorgd dat deze opmars binnen de perken is gebleven. De Europese

4 Europese Commissie. (2025). Rule of Law Report. Geraadpleegd op 25 februari 2026, van https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/rule-law/annual-rule-law-cycle/2025-rule-law-report_en

5 Human Rights Watch. (2025). World Report 2025. Geraadpleegd op 25 februari 2026, van <https://www.hrw.org/world-report/2026>

Volkspartij (EVP) heeft haar positie versterkt met 188 zetels (+10), terwijl de Socialisten en Democraten (S&D) licht terrein hebben verloren (136 zetels, ofwel -4). De grootste verliezen werden geleden door de liberalen van Renew Europe (77 zetels, -25) en de Groenen (53 zetels, -19). De conservatieve en extreemrechtse krachten hebben echter over het algemeen terrein gewonnen: de Patriotten voor Europa (84 zetels), de Europese Conservatieven en Hervormers (78 zetels) en de fractie Europa van Soevereine Naties (25 zetels) hebben samen toch bijna een kwart van de zetels in het Parlement in handen. Gelukkig blijven ze verdeeld in drie fracties. In 2026 zitten verschillende rechts-populistische partijen in de regering: Fidesz in Hongarije, Fratelli d'Italia in Italië, de Zweedse Democraten in Zweden, de Partij van de Finnen, de Slowaakse Nationale Partij in de regering-Fico in Slowakije, de Beweging voor het Vaderland in Kroatië, en tot voor kort de Partij voor de Vrijheid in Nederland. Ook in Duitsland (AfD), Frankrijk (Rassemblement National) en Oostenrijk (FPÖ) zijn er belangrijke doorbraken geweest. De nieuwe Europese Commissie heeft zich gedeeltelijk opengesteld voor deze beweging: de partij Fratelli d'Italia van Giorgia Meloni is erin vertegenwoordigd en een van haar leden, Raffaele Fitto, bekleedt nu de functie van vicevoorzitter belast met stedelijke aangelegenheden.

In deze context moeten we zowel op Europees als op nationaal niveau rekening houden met een restrictiever beleid en een herziening van de normen

met betrekking tot de rechtsstaat. De traditionele as tussen centrumrechts en centrumlinks wordt nu en dan vervangen door een coalitie tussen centrumrechts en extreemrechts. De EVP zoekt nu meerderheden in verschillende richtingen. Deze ommekeer zal gevolgen hebben voor de betrekkingen tussen de Europese Unie, de lidstaten en de netwerken van steden. De grondrechten en de beginselen van de rechtsstaat dreigen ter discussie te worden gesteld. Aan de rechterzijde is al een debat op gang gekomen tegen ‘activistische rechters’ en voor een interpretatie van de mensenrechten die meer afhankelijk zou zijn van de nationale politieke context. Ten slotte is de afschaffing van de Intergroep Steden in het Europees Parlement een verontrustend signaal voor de toekomst van het Europese stedelijk beleid.

Dat alles speelt zich af in een herstructurering van het wereldsysteem. *Make America Great Again* (MAGA) is een geopolitiek project ter verdediging van de (tanende) VS-hegemonie. Die steunt vooral op militair overwicht. De Verenigde Staten hebben nog steeds het sterkste leger van de wereld met 40 % van de wereldwijde militaire uitgaven. Maar China, Rusland, India versterken zich. En zelfs Europa heeft opgeteld een groter leger (ongeveer 2 miljoen versus zowat 1,4 miljoen Amerikaanse militairen). Dus moet die militaire opbouw worden begeleid door een doortastende geopolitiek.

Trump heeft begrepen dat de Verenigde Staten niet langer de gehele wereld kunnen controleren. Ook niet samen met de Atlantische bondgenoten. Het militair en economisch machtsevenwicht verandert. Maar ook ruimtelijk verschuift het zwaartepunt van de Atlantische naar de Stille Oceaan en het Arctisch gebied. En dus ligt de Trump-lijn voor de hand: in het spanningsveld met China komt het erop aan alvast de Amerikaanse continenten als bondgenoot te hebben. Vandaar de prioriteiten Canada, Latijns-Amerika en Groenland. Overigens gaat het om grondstoffen en om neokoloniale verhoudingen in Afrika, Midden-Oosten en de Pacific. Planetaire uitdagingen – klimaat, internationaal recht, Verenigde Naties – worden genegeerd. En het behoud van een stabiele handlanger in het olierijke Midden-Oosten is een destructieve oorlog waard. Een verdeeld en verzwakt Europa is meegenomen. Gek is dat allerminst. Om voor dat plan de nodige tijd te kopen en de Verenigde Staten politiek structureel te veranderen is een verstandhouding met China en Rusland aangewezen. Een soort vreedzame co-existentie met ruimte voor ieders invloedssfeer. Dat is Trumps impliciete deal met Poetin en Xi. Trump mag dan zelf een egocentrische pervers zijn, zijn apparaat en politieke project hebben samenhang en strategie. Intern werken ze intussen aan een repressieve ‘Sterke Staat’, een Amerikaans Orbán-project. Getuige daarvan het repressieve optreden van ICE in de uitvoering van het racistische antimigrantenbeleid. En daarbij worden vooral tolerante stedelijke bestuurders

in het vizier genomen. Zij liggen dwars bij een verrechtsing van het centrale staatsapparaat.

Democratie is dan ook een essentiële en specifieke uitdaging voor stedelijk bestuur – een uitdaging die des te urgenter is in een context die wordt gekenmerkt door wereldwijd toenemende spanningen tussen de autoritaire neigingen op nationaal niveau en de noodzaak om de lokale democratie te verdiepen. De complexe en dringende uitdagingen waarmee stedelijke systemen worden geconfronteerd – of het nu gaat om klimaatverandering, aantasting van de biodiversiteit, sociale ongelijkheid, armoede, huisvesting, migratie of culturele en etnische diversiteit – kunnen niet worden aangepakt zonder de instemming, betrokkenheid en medewerking van de burgers. De verdieping van de democratische praktijken is dan ook een van de belangrijkste prioriteiten op de hedendaagse stedelijke agenda. Het gaat niet alleen om het versterken van de instellingen, maar ook om het veranderen van praktijken en mentaliteiten.

Urbaniteit, als een specifieke levenswijze gebaseerd op dichtheid, diversiteit en gebiedsgericht samenleven, volgt een andere logica dan die van nationaliteit⁶. Deze spanning tussen stedelijkheid en nationaliteit zal impact hebben op de toekomstige Europese integratieprocessen, vooral in het licht van de recente politieke ontwikkelingen in

6 Barber, B. (2013). *If mayors ruled the world: Dysfunctional nations, rising cities*. Yale University Press.; Corijn, E. (2018): *Een stad is geen land. Pleidooi voor de stedelijke revolutie*. Academic and Scientific Publishers.

veel lidstaten. Met ‘stedelijkheid’ verwijzen we naar de kenmerken die eigen zijn aan het stadsleven, met name de ruimtelijke concentratie, de sociale en culturele diversiteit en de complexiteit van de interacties – aspecten die in de media en het publieke debat vaak ondergesneeuwd raken.

De stad is echter geen afgesloten ruimte: ze maakt vooralsnog deel uit van regionale, nationale en zelfs internationale juridische en politieke kaders. Stedelijk bestuur is dan ook de plek waar dominante ideologische en partijpolitieke dynamieken tot uiting komen. De opkomst van rechtse politieke krachten komt duidelijk tot uiting in de keuzes en richtlijnen van het stedelijke beleid, of het nu gaat om stedenbouw, mobiliteit, energiebeleid, ruimtelijke ordening of veiligheid. In deze context verwijzen sommige onderzoekers naar het begrip ‘infrastructureel populisme’⁷ om de instrumentalisering van het stedelijke beleid voor hegemoniale doeleinden aan te duiden.

Hoewel het nationale niveau het politieke speelveld lijkt te zijn in de media en de publieke opinie, ligt de praktische test vooral in het beheer van de stedelijke complexiteit. De relatie tussen steden en de nationale overheid neemt verschillende vormen aan. In de meeste gevallen beschouwt de nationale overheid het stedelijke niveau als louter een lokaal

7 Fainstein, S, & Novy, J. (2023). Right-wing populism and urban planning. *Journal of Urban Affairs*, 1–24.; Beverage, R, Naumann, M, & Rudolph, D. (2024). The rise of “infrastructural populism” : Urban. *Infrastructure and right-wing politics. Geography Compass*, 18(2), 1-14.

en ondergeschikt bestuur. In sommige landen heeft de geschiedenis geleid tot gevestigde vormen van gemeentelijke autonomie of zelfs stadstaten die onderhandelde relaties met de centrale staat aangaan. De interactie tussen nationaal beleid en lokaal bestuur is nooit generiek en heeft altijd een specifieke link, bijvoorbeeld via de nationale rol van lokale politici. Het stedelijke gebied heeft nog geen eigen ideologieën voortgebracht. Lokale politiek blijft veelal een vertaling van nationale partijen. Deze blijven de producten van de moderniseringsprocessen van de twintigste eeuw binnen de natiestaat. De Europese ruimte zou een paradigmaverschuiving kunnen (of zelfs moeten) ondergaan naarmate de interne tegenstellingen toenemen. In elk geval is het goed de uitdieping van de democratie op lokaal niveau onder de loep te nemen nu in de gehele wereld de conservatieve tendensen op landelijk niveau de overhand krijgen.

Dit essay onderzoekt en voorspelt een toegenomen spanning tussen stad en land. Het wereldsysteem verandert van aanzien. Na veertig jaar globalisering komt een tijd van hernieuwde kampvorming. Dat leidt tot militarisering en oorlog. In die verschuiving is Europa op zoek naar beleid: ofwel komt er een verdere verdieping van het eenmakingsproces ofwel een verbrokkeling via conservatief-rechtse nationalismen. In dat spanningsveld spelen steden en stedennetwerken een beslissende rol. Het gaat om verschillende visies op samenlevingsopbouw, en uiteindelijk om het overleven van de democratie.

Europa in de
opbouw van
'het Westen'

Europa is niet alleen een continent, maar ook een geschiedenis en een idee. Het is aanwezig in alle delen van de wereld. Om het proces van Europese eenwording na de Tweede Wereldoorlog te begrijpen, moet men de globalisering en de wereldorde in een bredere context bekijken⁸. Immanuel Wallersteins analyse van het wereldsysteem onderzoekt de internationale betrekkingen in het kader van het historisch kapitalisme⁹. Centraal staat de langetermijndynamiek tussen het centrum van het systeem en de verschillende perifere zones, eerder dan de interne dynamiek van afzonderlijke landen. Het centrum bepaalt de dynamiek en het tempo. De perifere regio's ontwikkelen zich op een afhankelijke manier en zijn ondergeschikt aan de landen en regio's in het centrum. Eerder dan de dynamieken af te leiden van de binnenlandse politiek gaat het erom de wederzijdse afhankelijkheid van verschillende gebieden te bekijken. Zo evolueert het wereldsysteem volgens lange ontwikkelingsgolven¹⁰. Deze periodes van ongeveer vijftig jaar, met fasen van bloei en jaren van achteruitgang, leiden tot accumulatieregimes die ook specifieke sociale en territoriale verhoudingen tot stand brengen.

8 Solana, M. (Ed.). (2015). *Espacios globales y lugares próximos. Setenta conceptos para entender la organización territorial del capitalismo global*. Icaria.; Holslag, J. (2019). *A Political History of the World*. Penguin/Pelican Books.

9 Wallerstein, I. (1974). *The Modern World-System, vol. I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*. Academic Press.; Wallerstein, I. (1980). *The Modern World-System, vol. II: Mercantilism and the Consolidation of the European World-Economy, 1600-1750*. Academic Press.; Wallerstein, I. (1989). *The Modern World-System, vol. III: The Second Great Expansion of the Capitalist World-Economy, 1730-1840's*. Academic Press.; Wallerstein, I. (2004). *World-Systems Analysis: An Introduction*. Duke University Press.

10 Mandel, E. (1995). *Long waves of capitalist development*. Verso.

Dus eerder dan de ontwikkeling binnen elk land afzonderlijk te bekijken, is het zaak het groter geheel te onderzoeken en te focussen op interdependentie en wisselwerking.

Deze benadering helpt ons om de ontwikkelingen binnen de Europese interne markt en tussen Europa en andere mondiale actoren te analyseren. Helaas blijft de publieke opinie gevangen in een puur internationaal geopolitiek discours, met nationale politici op het internationale toneel, omdat politiek nog steeds voornamelijk een zaak is van nationale regeringen. Het zijn dus de verhalen van de nationale politiek die vanuit hun perspectief de ontwikkelingen in de wereld weergeven. Er wordt onvoldoende aandacht besteed aan de specifieke interacties tussen regio's en tussen steden, ondanks de groeiende belangstelling van onderzoekers¹¹. Infra- en supranationale analyses worden over het algemeen onderschat. In die zin maken media, onderwijs en onderzoek vooral deel uit van het nationale project.

In het naoorlogse West-Europa ontwikkelde zich het model van de verzorgingsstaat, de ultieme vorm van het fordistische sociale contract, tussen het Amerikaanse vrije marktsysteem en de Sovjet-planeconomie in. In West-Europa is het sociaal overleg ontstaan uit de hevige klassenstrijd die het interbellum kenmerkte en de sterkte van de

11 Globalization and World Cities Research Network (GaWC). (z.d.). Geraadpleegd op 25 februari 2026, van <https://gawc.lboro.ac.uk/>

georganiseerde arbeidersbeweging. Maar dat was zelf deel van een grondige herschikking in de wereld waarbij de hegemonie verschoof van Londen naar New York, van het Verenigd Koninkrijk naar de Verenigde Staten, maar meteen ook werd tegengewerkt door de Russische Revolutie. Twee ontwikkelingsmodellen stonden tegenover elkaar.

In die context werd in verschillende West-Europese landen een afspraak tussen werkgeversorganisaties en arbeidersbeweging gemaakt. Dit sociale contract stemt ermee in de arbeidsproductiviteit (harder werken) te stimuleren in ruil voor een gedeeltelijke sociale herverdeling van de winsten. De georganiseerde arbeidersbeweging ondersteunt hierbij het economische groeimodel, het productivisme. De ondernemers herverdelen via een sociale welvaartstaat. Na de 'Golden Sixties' leidde de toenemende verwevenheid van de westerse economieën en hun conjunctuurcycli, waardoor het moeilijker werd om overproductie tussen landen te exporteren, tot de eerste algemene recessie in het midden van de jaren zeventig. Het staat geboekt als de eerste oliecrisis omdat de recessie werd overschaduwd door maatregelen van de OPEC-landen. Herstelmaatregelen met overheidsinvesteringen bleken niet voldoende. Keynesiaans beleid raakt uitgeput. De ondernemers willen een ander 'investeringsklimaat', zeg maar andere sociale verhoudingen.

Thatcher (1979) en Reagan (1980) hebben de neo-liberale ommezwaai ingezet. Ze stapten over van keynesiaans economisch beleid naar monetarisme. Het fordistische sociale contract werd verbroken. De opmars van de vrije markt over de hele wereld zou in 1989 een beslissende wending nemen met de ineenstorting van het ‘reëel bestaande socialisme’¹². Een ‘westers model’ nam de overhand en sommigen dachten al aan een hegeliaans einde van de geschiedenis, een eeuwig en stabiel model¹³. Die gedachte inspireerde ook het *There Is No Alternative* om elke maatschappelijke discussie lam te leggen. De globalisering luidde het begin van een nieuw tijdperk in.

De hoeksteen van die naoorlogse wereldorde was de NAVO (Noord-Atlantische Verdragsorganisatie)¹⁴, opgezet als een alliantie van democratische regimes. De NAVO had de ultieme verdediger van de democratie kunnen zijn. Deze interpretatie moet echter worden genuanceerd. Vanaf het begin maakte het autoritaire regime van Salazar in Portugal er deel van uit; Frankrijk had nog steeds koloniën. Bij de eerste uitbreiding in 1952 traden Griekenland en Turkije toe – Griekenland kende in 1967 een militaire staatsgreep, met medeplichtigheid van de CIA en de NAVO. De Verenigde Staten hadden

12 Bahro, R. (1977). *Die Alternative: Zur Kritik des real existierenden Sozialismus*. Europäische Verlagsanstalt.

13 Fukuyama, F. (1992). *The End of History and the Last Man*. Free Press.

14 NAVO. (z.d.). Geraadpleegd op 25 februari 2026, van https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67656.htm; Anderson, G. (2023). Weapon of power, matrix of management. NATO's hegemonic formula. *New Left Review*, 140/141, 5-34.

in 1953 al een bilateraal akkoord gesloten met de Franco-dictatuur in Spanje. En ook huidige leden als Turkije of Hongarije kunnen niet worden beschouwd als ideale democratieën. Daardoor zijn de werkelijke motieven van de NAVO altijd hoofdzakelijk geopolitiek van aard geweest – wat we vandaag nog steeds zien in het conflict in Oekraïne of de crisis in het Midden-Oosten. De NAVO is dus geen garantie voor democratie.

Toen de Bondsrepubliek Duitsland in 1955 toetrad, ging het vooral om herbewapening en uitbreiding van het aantal Amerikaanse bases in het nog steeds bezette land. En na de val van de muur werd onderhandeld over een snelle uitbreiding naar het oosten. De NAVO zou uiteindelijk het kader en de limiet vormen voor het defensiebeleid in Europa. In de praktijk is er nooit echt een Europees defensiebeleid geweest. De Amerikaanse militaire aanwezigheid in Europa is nooit ter discussie gesteld. Toen er in de aanloop naar de top van Nice in 2000 kort sprake was van een Europese ‘snelle reactiemacht’, hoorden de Europeanen de Amerikaanse minister van Defensie zeggen dat dit het einde van het bondgenootschap zou betekenen.

Vandaag dreigt de Amerikaanse president Trump voortdurend de NAVO op te blazen als de defensiebegrotingen van de lidstaten niet worden verhoogd of als het MAGA-beleid wordt tegengewerkt. Enerzijds gebruikt hij het bondgenootschap om zijn leiderschap over het Westen te behouden. Anderzijds chanteert hij de lidstaten en de EU

om hem alle vrijheid te geven in zijn bilaterale geopolitieke beleid ten aanzien van Rusland en vooral China. De NAVO was zowel een grens als een kader voor de Europese eenwording, een proces dat daardoor nooit een onafhankelijke dynamiek heeft gekregen. Daardoor is de geopolitieke positie van de EU altijd ondergeschikt gebleven aan de Amerikaanse belangen. De vrij radicale verandering in het Amerikaanse beleid verandert nu de cohesie binnen het westerse bondgenootschap, brengt de Noord-Atlantische solidariteit in gevaar en dwingt de Europese landen te kiezen tussen verdere integratie of nationalistische desintegratie.

De verschillende fasen van de opbouw van de Europese Unie¹⁵ moeten in dit perspectief worden begrepen. Na een korte periode van tripartisme na de oorlog, gebaseerd op de akkoorden van Jalta (Verenigde Staten, Verenigd Koninkrijk en USSR), markeerde het jaar 1947 de opdeling van Europa en het begin van de Koude Oorlog¹⁶. Churchill introduceerde het begrip ‘IJzeren Gordijn’. De eenheid van West-Europa kwam tot bloei dankzij het Marshallplan, dat de naoorlogse wederopbouw financierde. Het integratieproject steunde op de dynamiek van de Benelux, die Frankrijk overtuigend

15 Davies, N. (1997). *Europe. A History*. Pimlico.; Balibar, E. (2001). *Nous, citoyens d'Europe*. La Découverte.; Piketty, T. (2012). *Peut-on sauver l'Europe ? Les Liens qui Libèrent.*; Riemen, R. (Red.). (2015). *De terugkeer van Europa*. Nexus Instituut.; Guérot, U. (2017). *Warum Europa eine Republik werden muss! Eine politische Utopie*. Dietz Verlag.; Aglietta, M. (2018). *The reform of Europe*. Verso.; Vos, H. (2021): *Dit is Europa. De geschiedenis van een unie*. Borgerhoff & Lamberigts.; Guetta, B. (2023). *La nation européenne*. Flammarion.; Judt, T. (2005). *Postwar. A history of Europe since 1945*. Vintage.

16 Skalli-Housseini, Y., & Van Langenhove, L. (2022). *De erfenis van 1947: Geboorte en toekomst van de huidige wereldordening*. Academic and Scientific Publishers.

om toe te treden tot de (economische) gemeenschappen. Er ontstond een Frans-Duitse as onder de politieke leiding van Frankrijk om de Duitse economie, in volle wederopbouw, te ‘controleren’ en ‘in toom te houden’. Als tegenhanger van de Europese Economische Gemeenschap (EEG), die in 1957 met zes lidstaten in het Verdrag van Rome werd opgericht, organiseerde het Verenigd Koninkrijk een Europese Vrijhandelsassociatie (EVA). De EVA werd in 1960 opgericht door het Verdrag van Stockholm. De oorspronkelijke leden waren Groot-Brittannië, Noorwegen, Denemarken, Oostenrijk, Portugal, Zweden en Zwitserland, ook wel bekend als de ‘zeven buitenstaanders’.

De verschillende fasen in de opbouw van de EU worden bepaald door de schommelingen in de mondiale geopolitiek. Een eerste uitbreiding van de EEG in 1973 leidde tot de toetreding van het Verenigd Koninkrijk, Ierland en Denemarken. In 1986 vond een consolidatie plaats met de toetreding van de mediterrane landen Griekenland, Spanje en Portugal, wat leidde tot een West-Europese alliantie van twaalf landen. Dit leidde uiteindelijk tot een verdere economische integratie met een Europees monetair stelsel (EMS) in 1978 en de Europese Akte in 1986.

In dit kader werd na de val van de Berlijnse muur en de snelle hereniging van Duitsland (3 oktober 1990) ook een snelle uitbreiding naar het oosten georganiseerd. Opnieuw gaf de NAVO de toon aan. Een proces dat werd gemotiveerd door economische

integratie, bleek dan te worden bepaald door geostrategische overwegingen. Het verenigde Duitsland had een oostelijke buffer nodig. Ondertussen zijn Oostenrijk, Finland en Zweden in 1995 toegetreden. De grootste uitbreiding van de Europese Unie vond plaats in 2004 met de gelijktijdige toetreding van Cyprus, Tsjechië, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Slowakije en Slovenië, gevolgd door Bulgarije en Roemenië in 2007 en Kroatië in 2013.

Het Europese eenwordingsproces zit klem tussen verschillende dynamieken die elk hun eigen tempo hebben: de ontwikkeling van een interne markt, de geopolitieke behoeften van het Westen ten opzichte van Rusland en China en de interne politieke agenda's van de landen. Het resultaat is vaak erg chaotisch, zoals blijkt uit de uiteenlopende standpunten over internationale conflicten en het divergerende beleid ten aanzien van de oorlog in Oekraïne of de genocide in Palestina. Europa is verdeeld in 51 landen, waarvan er 44 volledig op het schiereiland liggen. Vandaag de dag telt de Europese Unie 27 lidstaten en 9 kandidaat-lidstaten. De Raad van Europa telt 47 lidstaten, maar hoewel hij vrede, gerechtigheid en mensenrechten nastreeft, speelt hij geen belangrijke rol op geopolitiek vlak.

De Europese eenheid is tot vandaag altijd gedacht als deel van de Amerikaanse hegemonie, het westers bondgenootschap, de NAVO. Voor Washington was (en is) Europa vooral een continent voor tientallen

militaire bases, 90.000 militairen en afzetmarkt voor de eigen wapens. En zeker niet voor een eigen sterke defensie. De NAVO heeft zich altijd verzet tegen een eigen Europees leger en houdt een verdeeld Europa in stand. De militaire afhankelijkheid in materiaal en commandostructuren is tot vandaag overweldigend. Als continent deelnemen aan de geopolitieke verhoudingen is door die afhankelijkheid en door de interne verdeeldheid gewoon onmogelijk.

Ten tweede steunde de Europese eenmaking op een model van welvaartstaat tussen de Sovjet-planeconomie en de Amerikaanse vrije markt in. Ook dat model is door de neoliberale mondialisering onderuitgehaald, waardoor het typisch Europese sociaal overleg is afgebroken. Dat levert een EU op waarin de markt en de economische regulering zijn geïntegreerd, maar alle elementen van samenlevingsopbouw nationaal zijn gebleven. Die transnationale vermarkting heeft ook een deregulering van de binnenlandse sociale verhoudingen veroorzaakt – en die heeft op haar beurt geleid tot een belangrijke politieke verschuiving. Vandaag is de impasse van die verdeeldheid overduidelijk. Die impasse wil Trump verankeren door een expliciete steun aan de uiterst rechtse autoritair nationalistische partijen die binnenkort in elk land aan de macht zullen zijn. Binnen de contouren van de huidige Europese Unie zal er geen afdoend antwoord worden gevonden.